O`zbekistan Respublikası Xalıq bilimlendiriw ministrligi

A`jiniyaz atındag`ı No`kis ma`mleketlik pedagogikalıq institutı

Ta`biyiy pa`nler fakul`teti

«Geografiya oqitiw metodikasi » kafedrası

Geografiya oqitiw metodikasi bakalavr ta`lim bag`darının` 3 a kurs talabasi
Usenova Dilbardin`
« Oraylıq Aziya ellerinin` ekonomikalıq ha`m sotsiallıq geografiyası» pa’ninen
Qırg`ızstan ren`li metallurgiya sanaatı
temasinda

KURS JUMISI

Qabıllag`an: **N.Otenov**

Tapsırg`an: **D.Usenova**

NO”KIS-2016

M A Z M U N I

	K I R I SIW………………………………………………………………	3
I-bo`lim	**Qirg`izistan Respublikasının`** Geografiyaliq jaylasqan orni, ta`biyiy sharayati ha`m ta`biyiy resurslari	5
1.1.	**Qırg`ızstan Respublikası tabiyiy sharayati ha`m resursları, xalqı**	5
1.2.	**Qırg`ızstan xojalıg`ı**	9
II-bo`lim	**Qırg`ızstan ren`li metallurgiya sanaatı**	
		17
	JUWMAQLAW….…………………………………………………...	38
	Paydalang’an adebiyatlar dizimi……..……………………………	40

Territoriyasi - 198,5 min` kv.km
Xalqi - 4,7 mln
Paytaxti - Bishkek qalasi

Geografiyaliq jaylasqan orni, ta`biyiy sharayati ha`m ta`biyiy resurslari.

Qirg`izstan - Orayliq Aziyanin` shig`isinda jaylasqan respublika. Ol arqasinda ha`m arqa-batisinda Qazaqstan, tu`slik-batisinda O`zbekstan, tu`slikte Ta`jikstan respublikalari, al tu`slik-shig`isinda Qitay ma`mleketi menen shegaralasadi. Qirg`izistan respublikasi tawli u`lke. Territoriyasinin` 30% ten aslami ten`iz qa`ddinen 3000 m ba`lentlikte jaylasqan. Tyan`-Shan` ha`m Pamir-Alay taw sistemasi tawlarinda muzliqlar ko`p, olardan ko`plegen da`r`yalar sag`a aladi. Sonin` menen birge respublika aymag`inda o`nimdarli Chu ha`m Talas alabi, biyik tawli jaylawlar jaylasqan. Onin` uliwma aymag`inin` 60% maydani awil-xojalig`ina jaramli jerler bolip esaplanadi.

Klimatliq sharayati keskin kontinentalli, qurg`aq, jilliq jawin-shashin mug`dari Chu ha`m Talas alabinda 300 mm di quraydi. Sonliqtan, bul territoriyada diyqanshiliq tek suwg`armali jol menen alip bariladi. Jawin-shashinlar salistirmali tu`rde taw qirlarinin` arqa ha`m batis janbawirlarina ko`birek jawadi. Qis aylarinda qar qatlaminin` az boliwi mal sharwashilig`inda jaylawlardan u`nemli paydalaniwg`a mu`mkinshilik beredi.

Da`r`yalari, sonin` ishinde, narin da`r`yasi da (Sirda`r`yanin` joqarg`i ag`imi) biyik tawlardan baslanip, aytarliqtay gidroenergiya zapaslarina iye (“MDA - elleri arasinda Rossiya ha`m Ta`jikstannan keyin 3-orinda).

Issiqko`l ko`li a`tirapi ha`m biyik tawlardin` janbawirlarinin` jag`imli klimati dem alis, rekreatsiyaliq maqsetlerde paydalaniwg`a ju`da` qolayli bolip, bul aymaqlar respublikanin` kurort ha`m turizm zonasi bolip esaplanadi.

Respublika jer asti qazilma bayliqlarina bay. Respublikanin` arqa bo`liminde polimetall rudalari, Alay tawlarinda sur`ma ha`m sinaptin`

anag`urlim zapasi, sonin` menen birge vol`fram, altin, qorg`asin, al Djalalabad oblasitnda tas ko`mir ha`m uran rudasi ka`nleri bar. Ha`zirgi waqitta sirt el firmalari investitsiyalari ja`rdeminde jan`a qazilma bayliqlar ka`nlerin izertlew a`melge asirilmaqta.

Xalqi. Qirg`izstan - ko`p milletli ma`mleket. Onda 70 ten aslam millet wa`killeri jasap, olardan qirg`izlar 52%, ruslar 21%, o`zbekler 12%, ukrainlar 3,1%, nemetsler 2,4% ti quraydi. Sonin` menen birge tatarlar, uyg`irlar, qazaqlar h.t.b. millet wa`killeri jasaydi. Keyingi jillar ishinde Qirg`izstan territoriyasinan ko`plep ruslar ha`m nemets milleti wa`killeri sirtqa ko`ship ketpekte. Qala xalqi uliwma xalqinin` 34% in quraydi, xaliqtin` Orayliqsha tig`izlig`i 1 kv.km ge - 24 adamnan tuwra keledi. Xalqinin` 70% nen aslami alaplarda ha`m 1500 m ba`lentlikke deyingi aymaqlarda jasaydi. Xalqinin` en` tig`iz jaylasqan rayonlari Issqko`l a`tirapi, Bishkek ha`m Ferg`ana alabi. Biyik tawli aymaqlarda xaliq derlik jasamaydi. Iri qalalarinan Osh, Jalalayuad, Toqmaq.

Xojalig`i. Qirg`izstan Respublikasi Orayliq Aziyada sanaat ha`m awil-xojaliq o`nimlerin o`ndiriw boyinsha Qazaqstan ha`m O`zbekstannan keyin 3-orindi iyeleydi. Tiykarg`i sanaat tarmaqlari ren`li metallardi qazip aliw ha`m qayta islew, elektroenergetika tarawlari bolip esaplanadi. Sonin` menen birge mashina sog`iw ha`m metaldi qayta islew, qurilis materiallari, jen`il ha`m aziq-awqat sanaati tarmaqlari qa`liplesken. Ren`li metallurgiya sanaati ren`li metallardi qazip aliw ha`m bayitiwdan ibarat. Olardan baslilari sinap, sur`ma, altin, polimetallar. Qirg`izistan sur`ma ha`m sinap o`ndiriw ko`lemi boyinsha “MDA ellerinde jetekshi orinda iyeleydi. Ha`zirgi waqitta sirt el firmalari qatnasiwinda altin ha`m ren`li metallardi o`ndiriw artpaqta.

Elektroenergetika tarawi o`z quramina jilliliq ha`m gidroelektrostantsiyalari kiredi. Elektrenergiyasin o`ndiriwde basli orindi Narin da`r`yasina qurilg`an Toxtagu`l, Narin, Qurasay GES tutadi.

Mashina sog`iw sanaati awil-xojalig`i, jen`il, aziq-awqat sanaati ha`m elektroenergetika tarmag`in u`skeneler menen ta`miyinleydi. Stanok ha`m elektron esaplaw mashinalarin islep shig`ariw jolg`a qoyilg`an.

Qirgizstannin` ekonom - geografiyaliq rayonlari

Qirg`izistan Respublikasi 7 ekonomikaliq rayong`a ajiratiladi. O`z gezeginde 3 iri ekonomikaliq zonag`a birigedi. Arqa (Chuy, Issikkwl, Talas), Orayliq (Norin), Qubla (Osh-Jalalabad, To`mengi Norin ha`m Qadamjoy-Haydarkent). Arqa Qirg`izistan respublikanin` xojalig`i rawajlang`an bo`limi bolip (territoriyanin` 2/5 bo`legin, xalqinin` 50%-in), Qirg`izistan Alataw eteklerinde jaylasqan. Sol alapta xaliq tig`izlig`i en` joqari bolip, 1 kv.km.ge 75 adam. Sanaat o`niminin` 2/3 bo`legin, respublikada jetistiriletug`in da`nnin` 2/5 bo`legin, paliz ha`m ju`zimnin` tiykarg`i bo`limin jetkizip beredi. Bul jerde lolmikor jerler ko`pshilikti quraydi. Bul zona ekonomikaliq zonanin` rawajlang`an bo`legi bolip esaplanadi. Ma`mleket paytaxti - Bishkek qalasi usi jerde jaylasqan. Qalada iri awil-xojaliq mashinasazliq, avtomobil` jiynaw elektron esaplaw mashinasi, Cherm-payabzal, trikataj ha`m sanaat ka`rxanalari islep tur.

Issik ko`l alabinin` to`mengi bo`limi diyxanshiliq, baliqshiliq; taw janbawirinda bolsa sharwashiliq penen shug`illanadi. Sonday-aq baqshiliq jaqsi rawajlang`an. Bunnan basqa da`rilik kwknar ha`m temeki egiledi. Tiykarg`i tarawi taw-jaylaw sharwashilig`i ha`m sonin` menen baylanisli jilqishiliq. Ekonomikaliq rayon basqa rayonlarg`ada jilqi jetkerip beredi. Issik ko`l respublikada emes “MDA-da iri dem aliw orayi bolip esaplanadi. Talas alabi Arqa Qirg`izistandag`i en` kem rawajlang`an. Bul jerde tiykarinan Qirg`izistan ushin ta`n bolg`an qoyshiliq penen shug`illanadi. Sonday-aq da`n, temeki, kuknar jetistiriw jolg`a qoyilg`an.

Qubla Qirg`izistan Respublika territoriyasinin` 33%-in, xalqinin` 43%-in iyeleydi. Xalqinin` tig`izilig`i 1 kv.km.ge 27,5 adam. Xojaliqtin` o`zine ta`n tarmaqlari - gidroenergetika, taw-ta`n sanaati (ko`mir, ren`li metall), paxtashiliq (Respublikadag`i barliq paxta egiletug`in jerler). Taw janbawirinda lolmikor diyxanshiliq rawajlang`an. Osh - Orayliq Aziyadag`i en` eski qalalardan biri. Orayliq a`sirde bul jerden jipek joli o`tken. Ha`zir Osh qalasinan Ta`jikstannin` tawli Badaxshang`a baratug`in tiykarg`i avtomobil` joli o`tken. Qalalarda awil-

xojalig`inin` o`nimdarlig`in qayta islew ka`rxanalari islep tur. Taw ka`n sanaatiniq rawajlaniwi na`tiyjesinde bir neshe isshi paselkalar salindi. Bular Sulyuktd, Qizil-qiya, Kwk jan`g`aq, Jaskwmir h.t.b. Ren`li metall qazip aliw ha`m bayitiw tiykarinda iri sanaat oraylari - Moylisoy, Xoydarkent, Qodamjoy payda boldi.

Orayliq Qirg`izistan - Respublika territoriyasinin` 26%-in, xalqinin` 6%, xalqinin` tig`izilig`i 1 kv.km.ge 5,5 adam. Ekonomikaliq rayonnin` tiykarg`i baylig`i Norin da`r`yasi ha`m onin` irmoqlardag`i gidroenergiya resurslari ha`m jaylawlar. Paydali qazilmalarinin` ha`mmesi toliq u`yrenilmegen. Xalqi tiykarinan sharwashiliq penen shug`illanadi. Sharwashiliqta qoyshiliq jaqsi rawajlang`an. Respublikada jetistiriletug`in ju`nnin` 1/5 jetistiredi. Norin orayliq ekonomikaliq rayon sanaat ha`m administrativ oray esaplanadi.

1.2.Qirg`izistan Respublikasi tabiyiy sharayati ha`m resursları, xalqı

QİRG`İZİSTON RESPUBLİKASİ TABİİY ShAROİTİ VA RESURSLARİ, AHOLİSİ.

Reja:

1. Geografik wrni: salbiy va ijobiy jihatlari.

2. Tabiiy sharoiti va resurslari.

3.Aholisi va uning joylashuv xususiyatlari.

4. Xwjaligining ixtisoslashgan tarmoqlari.

1.Qirg`iziston geografik wrnining asosiy xususiyatlari tog`li rel`ef ekanligi, okeanlardan uzoqda joylashganligi bilan belgilanadi. Uning sharqda Xitoy, shimolda Qozog`iston, g`arbda Wzbekiston kabi wziga nisbatan iqtisodiy rivojlangan davlatlar bilan qwshni ekanligi ijobiy jihatlani namoyon etadi va temir ywl, avtomobil ywllari orqali ularga chiqish mumkin. Janubda kwp jihatdan wziga wxshash Tojikiston bilan qwshni.Qirg`izistonning Qozog`iston bilan bwlgan chegarasi Qirg`iz olatovi, İliorti tizmasi, Xitoy bilan bwlgan chegarasi Kwkshooltog`, Xontangri chwqqisi, Tojikiston bilan bwlgan chegarasi Turkiston va Oloy tizmalari, Wzbekiston bilan chegaralari Chotqol, Qurama

tizmalari orqali wtadi.Bu tizmalarning aksariyati 7 kmga etadi va ular bilan munosabatlarda wziga xos qiyinchiliklar keltirib chiqaradi.G`arbiy chegaralarigina tekislikdan wtadi va bu Farg`ona vodiysiga twg`ri keladi, eng murakkab chegaralar ham aynan shu erda. Eng baland nuqtasi G`alab chwqqisi (7439 m), eng past qismi g`arbda 394 m. Bwlib bunday rel`ef sharoiti xilma-xil xwjalik turlarini rivojlantirish imkonini beradi.

2.Tabiiy sharoiti biroz noqulay, chunki u Tyanshan va Pomir-Oloy tog` tizimining bir qismida joylashgan. Ular vodiy va kotlovinalar bilan bwlinib ketgan. Rel`efi yaruslar hosil qilgan: 1-tog`oldi, 2-pasttog`lar,3-wrta tog`lar,4-baland tog`lar. Pastda sug`orib dehqonchilik qilinsa, teparoqda yaylov sifatida foydalanish mumkin.

Quyoshli kunlar yig`indisi 3000  gradusni tashkil etadi. Kontinental iqlim bwlgani uchunhavo quruq, radiatsiya miqdori katta, bqoriga chiqqan sari havo sovib boradi. Qishda Sibir` antitsikloni hukmron, quruq ochiq sovuq bwladi, İssiqkwl atroflarida qish yumshoq bwladi (-6). Eng minimal harorat janubi-g`arbda (-28). Yozning wrtacha harorati plyus 25-27 gradus, vegetatsiya davri 180-230 kun, yog`in miqdori 100 dan 1000 gacha wzgaradi. Qishda janubiy yonbag`ir va kotlovinalarda qor bwlmaydi, bu esa butun yil davomida qwy boqish imkonini beradi. Qishda qor kwchkilari, yozda sel bwladi va xwjalik va aholi yashashi uchun zarar keltiradi.

Tabiiy resurslari. Eng sersuv davlat, Norin, Chu**,** Talas, Qoradaryo, Chotqol shu erdan oqib wtadi.Gidroenergetika resurslari bwyicha MDHda Rossiya va Tojikistondan keyingi wrinda turadi. Norin gidroenergetik zahirasiga kwra MDHda ettinchi wrinda turadi. (Norin GES kaskadi).

Tabiat respublika xududida kwplab gwzal manzarani yaratgan. 2000 ta kwli bor. Bulardan asosiylari İssiqkwl (-1607 m) bwlib jahonda baland tog`dagi eng katta va chuqur kwllardan biri hisoblanadi. Uning shwrligi 5 promille, wzani chuqurda joylashgan, shu bois muzlamaydi. Rekreatsiya va baliqchilikda foydalaniladi.Respublika xududida Markaziy Osiyoda kattalgi bwyicha ikkinchi wrinda turadigan İnil`chek muzligi joylashgan. Uning uzunligi 60 km dan ham

ortiq. Tog`lardagi daryolar daralari chiroyliligi bilan ajralib turadi. Respublikada davlat muhofazasiga olingan xududlar bwlib, ularda İssikkwl, Sari-Chelak, Bet-orol kabi kwriqxonalar tashkil etilgan. Shimolga qaragan yonbag`irlarda wrmonlar bor.

Gidroenergetik zaxirasi 142.5 mlrd.k Vt s., lekin 9 % dan foydalanadi, qolgani wzlashtirilmagan. Yoqilg`i zahirasiga kwra Wzbekiston bilan teng, lekin, qazib olish sharoiti qiyin. 35 ta kwmir koni topilgan, shundan 7 tasi ishlaydi. Respublikada kwplab foydali qazilma konlari topilgan. Yirik oltin konlari (İssikkwl oblastida) Sur`ma va simob (Qadamjoy, Haydarkent) rudalari, toshkwmir va qwng`ir kumir konlari (Toshkwmir, Wzgan, Kwk yong`oq), vol`fram (Maylisoy), Ooltin (Makmal va Qumtor) hamda Farg`ona vodiysida (Laylak tumani) qisman neft (zahirasi 99.43 mln.t.)va gaz konlari topilgan. Mineral resurslarga, ayniqsa rangli metall rudalariga boy lekin ularni qazib olish qiyin va sarf-xarajatlarni oqlamaydi. Rangdor metallurgiya Qirg`izistonning ixtisoslashgan tarmoqlaridan biridir.

3.Respublikaning aholisi 2010 yilda 5.3 mln. kishi bwlib aholining milliy tarkibida qirg`izlar kwpchilikni tashkil etadi (60 foizdan ortiq). Respublika ham shu millat nomi bilan ataladi. İnqilobgacha ular qoraqirg`iz deb atalgan.Arxeologik tadqiqotlar bundan 3000 yil avval bu erda mahalliy aholi yashaganini bildiradi. E.av. 7-3 asrlarda yashagan qabila sak deb atalgan.Keyinchalik usun qabilalari kwchib kelgan. Ular temirchilikni bilgan va kwchmanchilik bilan shug`ullangan. Qirg`iz qabilalari avval Eniseyning yuqori oqimlarida yashagan, keyinchalik ular turk xoqonligi bilan aralashib ketgan va bu erlarga kwchib kelgan.Ular bu erda Swg`dlar ta`siri ostida bwlgan, dehqonchilikni wrgangan. 10-12 asrlarda Qoraxoniylar, keyin qoraxitoylar,mwg`ullar, temuriylar qwlida bwlishgan. Qirg`iz millati sifatida bu erda 17 asrda shakllangan. 1820 yilda Qwqon xonligi ta`siri ostida bwlgan. 19 asrda ruslar kelgan va Qwqon qal`asi Pishpak (Bishkek)ni olgan 1916 yilgi urush oqibatida kwplab qirg`izlar Xitoyga qochib wtadi.1918 yilda Rossiya tarkibiga kirishi bilan bu erga rus millati kwchib kela boshladi. 1924 yilda

Qorqirg`iz AO, 1925 yilda Qirg`iz AO, 1936 yildan respublika, 1991 yildan alohida davlat bwldi. Bu tarixiy jarayonlar aholiga katta ta`sir kwrsatdi.

5-jadval. Qirgiziston aholisi dinamikasi.

yillar	Jami aholisi	Shu jumladan shahar	
	ming kishi	ming	%
1913 (yil oxiri)	863,9	105,8	12,3
1926 (17.12 aholi	1001,7	122,3	12,2
1939 (17.01 ah.	1458,5	270,1	18,5
1959 (15.01 aholi	2066,1	696,2	33,7
1970 (15.01 aholi	2933,2	1097,5	37,4
1979 (17.01 aholi	3529,0	1366,3	38,4
1989 (12.01 ah.	4290,5	1640,9	38,2
1 999 (24.03 ah.	4850,7	1713,8	35,3
2009	5300,0		35%

1999 yilda mustaqil respublikaning birinchi aholi rwyxati wtkaziladi. Unga kwra mamlakatda 4.8 mln axoli yashar edi. Tabiiy wsish bwyicha Wzbekiston va Tojikistondan keyin 3-wrinnni egalladi. Tug`ilish 19, wlim 7 promille bwlib, har ming kishiga tabiiy wsish 12 kishini tashkil etdi.1990-2005 yillar mobaynida 540 mingdan ortiq aholi ketdi, 200mingga yaqin aholi keldi. Ketganlarning asossiy qismi Germaniya, Rossiya, Ukraina, İsroil, , qwshni respublikalarga ketdi. Bu erga Tojikistondan kwp (hisobga olinmagan) tojik qochoqlari kirib keldi.Hozirgi kunda tug`ilish 24, wlim -7, tabiiy wsish 17, migratsiya sal`dosi -2 promillega teng. Qirg`izlar Oltoy til oilasining turkiy til guruhiga kiradi. Qwshni davlatlarda yana 3 mln qirg`iz yashaydi.

Aholisi milliy tarkibi bwyicha ayrim rayonlari bir-biridan farq qiladi. Farg`ona vodiysining Wsh viloyati sug`oriladigan erlarida wzbeklar istiqomat kilishadi. Ruslar, ukrainlar asosan Chuy vodiysida hamda İssiqkwl bwylarda, qozoqlar esa Talas vodiysida yashashadi. Bundan tashqari tatarlar, uyg`urlar, tojiklar, dunganlar, nemislar va boshqalar yashashadi.

Respublika aholisi yildan yilga tabiiy wsish hisobiga ortib bormoqda. Milliy tarkiblar bwyicha eng yuqori wsish qirg`izlarda kuzatilgan. Ya`ni 1979 yil aholi rwyxati bwycha 1687 ming qirg`izlar yashagan bwlsa, 89 yilda 2230 ming kishi, 1999 yil ma`lumoti bwyicha esa 3128 ming kishini yoki jami aholining 64,9 foizini kirg`izlar tashkil etgan.

Aksincha rus millatiga mansub kishilar mustaqllik yil-lari ancha kamaygan. 1979 yilda 912 ming kishi, 1989 yilda 916 ming kishi yashagan bwlsa 1999 yilda 603 ming kishini tashkil etgan, yoki 1979 yilda 25,9 foizdan 1999 yilda 12,5 foizga tushib qolgan. Shuningdek nemis, tatar, ukrain millatlariga mansub aholi sonining ham kamayishi kuzatilgan.

Respublikada urbanizatsiya darajasi mustakllik yillarida nisbatan pasaydi.

4-Mavzu: QİRG`İZİSTON XWJALİGİ

Reja:

1. *Qirg`iziston xwjaligiga umumiy ta`rif.*
2. *Qirg`iziston sanoati.*
3. *Qishloq xwjaligi va uning hududiy tarkibi.*
4. *Transporti va tashqi iqtisodiy aloqalari.*

Qirg`iziston xwjaligi Markaziy Osiyo davlatlari xwjaligidagn farq qiladi. Respublikada mashinasozlik sanoati, ayniqsa kwp mehnat talab qiladigan-elektornika, radiotexnika, priborsozlik hamda qishloq xwjalik mashinasozligi yaxshi rivojlangan. Bishkekdagi avtoyig`uv va fizika priborlari zavodlari, Qirg`izkabel, Qirg`izelektorodivigatel, Moylisoy Lampa zavodi va boshqalar yirik korxonalar hisoblanadi.

Respublika sanoati mahalliy yoqilg`i va mineral xom ashyolar asosida rivojlanib bormokda. Sanoat korxonalari-ning 3/2 qismi Bishkek, Wsh, Toqmoq, Jalolobod shaharlarida joylashgan. Oxirgi yillarda sanoatni kompleks rivojlanti-rishga katta e`tibor berilmokda. Kichik va wrta shaharlarda ham bir qancha yangi sanoat korxonalari tashkil etilmokda. Prijeval`sk, Norin, Ribach`e, Qora-

bolta, Toshkwmir, Qizilqiya va boshqa kwplab shaharlar va qishloqlar shular jumlasidandir. Qirg`iziston Markaziy Osiyoda sur`ma, simob, wruv-yig`uv mashinalarni ishlab chiqarish, jun gazlamalar ishlab chiqarish, hayvon yog`i va boshqa sanoat mahsulotlari ishlab chiqarish bwyicha alohida wrinda turadi.

Mehnat resurslarining ortib borishi respublikada mehnat resurslarining kup talab qiluvchi mashinasozlik tarmoqlarini rivojlantirishga imkon yaratdi. Sanoat mahsulotlari ishlab chiqarish hajmi bwyicha mashinasozlik etakchi tarmoqpardan (30 foiz) biridir. Mashinasozlik mahsulotlari ishlab chiqarish bwyicha Respublika Markaziy Osiyo davlatlari orasida etkachi wrinlarda turadi.

Respublika mashinasozlik korxonalarida xilma-xil mahsulotlar-metall qirquvchi stanoklar, qishloq xwjalik mashinalari, avtosamosvallar, elektr mashinalari va elektro-dvigatellar, fizik wlchov asboblari, elektron hisoblash mashinalari, elektronasoslar, kir yuvish mashinalari (Kirgiziya) elektr lampalari va boshqalar ishlab chiqariladi. Bu mahsulotlar respublika extiyojidan tashqari kwplab xorijiy mamlakatlarga eksport qilinadi.

Mamlakatda rangdor metallurgiya sanoati ham yaxshi rii-vojlangan, 1970 yillarda Janubiy G`arbiy Qirg`izistonda tog` metallurgiya kombinati v qurilgan. Kombinatda sur`ma mahsulotlari ishlab chiqariladi. (Sur`ma qazib olish bwyicha MDH da 1-chi wrin). Shuningdek Janubiy G`arbiy Qirg`izistonda Haydarkent twla tsiklli simob zavodi ishga tushirlgan. Bu erda qazib olishdan tortib simob rudalari ishlab chiqarishgacha ywlga qwyilgan.

Urushdan keyingi yillarda Chuy vodiysining sharqiy qismlarida ham rangdor metallurgiya sanoati rivojlandi. Bu erda qalay qazib oladigan va boyitadigan tog`-boyitish kombinati ishga tushirilgan. Respublika xududida topilgan oltin va rux konlari asosida oltin va ruh rudalari kombinatlari tashkil etilgan.

Qirg`iziston iqtisodiyotining etakchi tarmoqlaridan biri engil sanoatdir. (Bu tarmoqda respublikaning 1/4 qism iishlab chiqarish kuchlari band). Ayniqsa twqimachilik, tikuvchilik, charm-mwyna, poyafzal ishlab chiqarish yaxshi ywlga qwyilgan. Engil sanoat uchun hom ashyo respublikaning wzida

tayyorlanadi (paxta, jun, teri, ipak va boshqalar). Qirg`izistonda tayyorlangan engil sanoat mahsulotlari qwshni respublikalarga eksport qilinadi.

Respublikadagi yirik engil sanoat korxonalaridan Wsh paxtani qayta ishlash kombinati, Twqmoq jun qayta ishlash fab-rikalari bwlib, bular asosiy mahsulotlarni ishlab chiqaradi.

Oziq-ovqat sanoati asosini un va un mahsulotlari, non kombinatlari, konditer, qand-shakar, vinochlik, sut, gwsht, tamaki mahsulotlari ishlab chiqarish tashkil etadi. Bu tarmoqlar respublikaning barcha xududlarida rivojlangan. Respublika qwshni mamlakatlarga qand-shakar, wsimlik moyi, tamaki mahsulotlarini sotadi.

Og`ir sanoat tarmoqlari orasida kumir sanoati ham etakchi wrinda turadi. Kumir respublikada uncha katta bwlmagan, qadimdan taniqli bwlgan Qizilqiya, Sulyukta, Kwk -yong`oq, Toshkwmir kabi konlardan qazib olinadi. Katta ahamiyatga ega bwlgan konlardan Qovoq va Wzgen kwmir havzalari bwlib, ularda kokslanuvchi toshkwmir ochiq usulda qazib olinadi. Mamlakat iqtisodiyotining rivojlanishida qurilish materiallari sanoati ham wziga xos wrinda turadi. Sanoat kor-xonalari, uy-joy, ywllar qurilishi uchun xizmat kwrsatadigan temir beton kombinatlari, uy qurilish kombinatlari, tsement, oyna, marmar, granit ishlab chiqarish zavodlari tashkil etil-gan.

Respublika qishloq xwjaligi ham yaxshi rivojlangan. Qishloq xwjaligi kwp tarmoqli, mexanizatsiyalashgan tarmoq-lardan bwlib, chorvachilikka ixtiisoslashgan. Ayniqsa qwychilik etakchi tarmoq hisoblanadi. Qirg`iziston jun etishtirish bwyicha Markaziy Osiyo davlatlari orasida etakchi wrinlarda turadi.

Respublikada 1,3 mln. ga haydaladigan erlar (1 mln. ga sug`oriladi) va 10 mln. ga yaqin tog` va tog` oldi yaylovlari mav-jud.

Qirg`iziston tog`lari va tog` oldi yaylovlarida yaylov chor-vachiligi rivojlangan. Bu erlarda arzon gwsht va mayin yunglar tayyorlanadi. Daryo vodiylari va tog` oralig`i botiqlarida sug`orib dehqonchilik qilish rivojlangan.

Respublika sug`oriladigan erlarida 85-90 foiz dehqonchilik mahsulotlari tayyorlanadi. Bu erlarda asosan qimmatbaho texnik ekinlar hamda chorvachilik

uchun em-xashak mahsulotlari ekiladi. Keyingi yillarda tamaki etishtirish rivojlanib bormokda.

Sug`orishni yaxshilash maqsadida bir qancha kanallar va suv omborlari bunyod etilgan. Ayniqsa Chuy kanali, Toxtagul, Kirov, Nayman, Norin kabi suv omborlari sug`orishda katta ahamiyatga egadir. Qirg`iziston agroiqlim resurslari wziga xos va xilma-xildir. Janubiy Qirg`izistonda respublikaning aso-siy paxta ekiladigan maydonlar joylashgan.

Farg`ona va Talas vodiylari tog` yonbag`rlarida yuqori si-fatli sariq tamaki etishtiriladi. Wsh viloyatining janubiy g`arbiy qismlari uzumchilik, bog`dorchilik, anor kabi wsimliklarni etishtirish uchun qulay. Chuy vodiysida lista, uzum qand-lavlagi etishtirsh yaxshi ywlga qwyilgan. İssiqkwl bwylarida esa olma, shaftoli, qora smarodina, malina kabi wsimliklar ekiladi.

Swnggi yillarda chorvachilik yana ham rivojlanib bormokda. Jumladan mayin yungli qwychilik sut va gwsht chorvachiligi,

chwchqachilik, broyler jwjachiligi, parrandachilik yaxshi ywlga qwyilgan. Yildan yilga qwy va echkilar soni ortib bormoqtsa. Mahalliy selektsionerlar yordamida yangi qwy zotlari yaratilgan. Jumladan - Qirg`iz mayin yungli qwylari, Tyan`-shan - yarim mayin yungli, Oloy dag`al yungli Olatov yirik shoxli qora-mollari, yangi zotdor Qirg`iz otlari shular jumlasidandir.

Qirg`iziston Respublikasida barcha zamonaviy transport turlari mav-jud. Tashqi iqtisodiy aloqalar olib borishda temir ywl transporti etakchi wrinda turadi. Temir ywl transportining asosiy markazlari Shimoliy Qirg`iziston va Janubiy Qirg`iziston hisoblanadi. Tog`li respublika bwlganligi sabab-li mamlakat ichki aloqalarini olib borishda avtomobil transporti katta ahamiyatga ega. Avtomagistrallar orqali Chuy vodiysi-Talas vodiysi, İssiqkwl, Norin viloyatlari hamda Wsh viloyatlari bilan bog`langan. Avtomobil ywllarining umumiy uzunligi 35 ming km dan ortadi. Yirik avtomobil traktlari: Bishkek-Ribach`e-Norin-Torugart-Wsh-Bishkek, Wsh-Gulcha-Seri-ton-Xorog, Bishkek-Toshkent, Bishkek-Olma- ota va boshqalar.

Ushbu avtomagistrallar respublikada ichki yuk va passajirlar tashishdagina emas, balki Markazyy Osiyo davlatdari hamda Xitoy bilan ham iqtisodiy aloqalar qilishda muhim ahamiyatga egadir.

Ayrim avtomobil ywllari tog` yaylovlarigacha chwzilgan. İqtisodiy zonalarga ichki havo liniyalari wtkazilgan. Yirik shaharlar Bishkek, Wsh, Chwlpon ota va boshqalardan qwshni respublikalarga twg`ridan -twg`ri havo ywllar ochilgan.

Keynigi yillarda Quvur transporti ham rivojlanib bormoqda. Bularda Wzbekistondan olinadigan tabiiy gaz tashiladi. Qirg`izistonda barcha aloqa vositalari ham yaxshi rivojlangan. Hattoki eng uzoq masofada joylashgan vodiylarda ham telegraflar radio, televizor programmalar va boshqalar mavjud.

Qirg`iziston transport tarmoklari orqali Xorijiy davlatlar bilan har tomonlama aloqa qiladi. Ayniqsa Markaziy Osiyo davlatlaridan Wzbekiston, Tojikiston, Qozog`iston bilan yaxshi aloqalar ywlga qwyilgan. Mazkur davlatlar bilan mavjud bwlgan temir ywl va avtomobil transportlaridagi aloqa, Markaziy Osiyoda yagona transport tizimining yaratilishiga katta imkon beradi.

Mamlakatdan Xorijiy mamlakatlarga kumir, rangli va nodir metallar, mashina va dastgohlar, jun, gazlama, oziq ovqat va boshqa mahsulotlar chiqariladi. Wz navbatida respublika xorijiy mamlakatlardan, ma`lum miqdorda mineral wg`itlar, neft mahsulotlari, don va boshqa mahsulotlarni so-tib oladi.